

Ana Akım Gazetelerde Görünmez Kılınan Çocuk İşçiler

Kaan TAŞBAŞI

Yeditepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Radyo Televizyon Sinema Bölümü
İstanbul

Özet

Bu çalışmada ana akım gazetelerde çocuk işçilerin/işçiliğinin temsili ele alınmaktadır. Gazetelerde, çocuk işçilerin/işçiliğinin egemen ideolojik çerçeve içinde haberleştirildiği varsayılmaktadır. Çocuk işçiler/işçiliğine dair haberlerin bağlam dışında, nedensellik bağları koparılarak, dramatik bir kurguyla ele alındığı ileri sürülmektedir. Çalışmada, çocuk ve çocukluk kavramlarının tarihsel değişimi, çocuk işçilere/işçiliğine ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemeler özetlenerek, konunun toplumsal algısı açıklanmaya çalışılacaktır. Bu tanımlama ve özetleme ışığında, medyanın toplumsal konu ve sorunları ele alış biçimi özetlenmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle Hürriyet, Sabah ve HaberTürk gazeteleri incelenmektedir. Çalışmada, gazetelerin 2015, 2016, 2017 yıllarına ait 1-30 Haziran tarihleri arasındaki sayıları incelenerek çocuk işçilerin/işçiliğinin yansıtılma biçimi tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk işçiliği, çocuk işçiler, medya ve çocuk, medya ve sınıf, eleştirel söylem analizi.

Child Labor Made Invisible by Mainstream Newspapers

Abstract

This paper aims to explore the representations of child labor/workers in mainstream newspapers. The analysis rests on the assumption that, in the newspapers, child labor/workers are reported within the dominant ideological framework. It is further argued that, apart from the context of news about child labor/workers, the bonds of causality have been torn down and handled in a dramatic way. By anatomizing the transformation of how child and childhood are defined in time and examining the national and international regulations on child laborer/workers, social perception of the issue is explained. This dissection serves to better understand the way media handles social issues in general. Hürriyet, Sabah and Habertürk newspapers' issues between 1-30 June for the years 2015 to 2017 are analyzed via critical discourse analysis.

Keywords: Child labor, child workers, media and children, media and class, critical discourse analysis.

Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri çocuklardan oluşmaktadır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göreyse 2016 yılı itibariyle Türkiye’de 22.891.140 çocuk yaşamaktadır. TÜİK’in ölçümlemesinde esas aldığı ölçüt BM tarafından yapılan, yaşı 0-17 arasında bulunan bireylerin çocuk olarak tanımlanmasına dayanmaktadır. Buna göre; Türkiye’nin toplam nüfusunun % 28.7’si çocuklardan oluşmaktadır (TÜİK: 2017).

Hem dünya genelinde hem de Türkiye'deki çocukların azımsanamayacak bir bölümü ise "işçi" olarak yaşamlarını sürdürmektedir. *Uluslararası Çalışma Örgütü-International Labor Organization (ILO)* rakamlarına göre dünyada 168 milyon çocuk işçi bulunduğu belirtilse de, bu rakamın oldukça iyimser bir kestirim olduğunu varsaymaktayız. Bu varsayımın dayanağını ise çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylandırılmaya çalışılacak olan kimin "çocuk", kimin "işçi", neyin "çalışma" olarak kabul edileceğinin belirsizliği/özneliği oluşturmaktadır. Bu belirsizlik ise, söz konusu çelişkilerin egemen ideolojiye içkin ve hatta onu aşkın olmasından ileri gelmektedir.

Türkiye’de çocuk işçi sayısına ilişkin güncel bir resmi veri bulunmamaktadır. En yakın tarihli olarak kabul edilebilecek olan veri, TÜİK’in 2012 tarihli “*Çocuk İşgücü Anketi*”dir (TÜİK; 2012). 2012 yılı verileri esas alındığında Türkiye’de 6-14 yaş aralığında 292.000, 15-17 yaş aralığında 601.000 olmak üzere toplam 893.000 çocuk işçinin varlığından söz edilmektedir. Çocuk işçilerin yarıya yakını, 399.000’i tarımda, 217.000’i sanayide, 277.000’i de hizmet sektöründe çalışmaktadır.

TÜİK, 2012 yılından sonra bu verileri güncellemek üzere herhangi bir özel çalışma yürütmemiştir. Çocuk işçilerin sayısına dair güncel verileri işgücü ve istihdam verileri içinden derleyebilmek mümkün olabilmektedir. Buna göre 2016 yılı itibariyle 15-17 yaş aralığında çocuk işçi sayısının 709.000’e ulaşmıştır (<http://www.guvenlicalisma.org>). Her ne kadar TÜİK tarafından yürütülmüş güncel bir çalışma olmasa da, işçi sendikalarının yaptığı araştırma ve açıklamalarda bu rakamın 2 milyonu aştığı ifade edilmektedir.

Bu çalışmada ana akım gazetelerde çocuk işçilerin/işçiliğinin temsili ele alınacaktır. Gazetelerde, çocuk işçilerin/işçiliğinin egemen ideolojik çerçeve içinde haberleştirildiği varsayılacaktır. Çocuk işçiler/işçiliğine dair haberlerin bağlam dışında, nedensellik bağları koparılarak, dramatik bir kurguyla ele alındığı ileri sürülecektir. Eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle Hürriyet, Sabah ve HaberTürk gazeteleri incelenecektir.

Çalışmanın yapıldığı tarih (Kasım 2017) itibariyle, TÜBİTAK – ULAKBİM Cahit Arf Bilgi Merkezi Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisansı (EKUAL) veritabanında “*çocuk emeği*”, “*çocuk işçi*”, “*çocuk işçilik*”, “*çocuk işçiliği*” anahtar sözcükleriyle yapılan tarama sonucunda, çocuk işçiler ve medya ilişkisini tartışan tek bir araştırmayla karşılaşmıştır. *Çocuk İşçiliğinin Yeni Formları: Çocuk Oyuncular* (Yılmaz: 2014) başlıklı çalışma, sosyoloji alanında üretilmiş bir eser olup konu, medya ürünlerinin (televizyon dizisi, film, reklam vb.) üretim süreçlerinde çocuk emeğinin kullanımı bağlamında incelenmiştir. Yapılan taramada çocuk emeğini ve çocuk işçileri ele alan diğer çalışmaların iktisat, sosyal politika, hukuk, siyaset bilimi, kamu yönetimi alanlarında üretildiği gözlenmiştir. Sözü edilen bu çalışmaların, başlıkları ve çalışma özetleri tarandığında çocuk emeği ve çocuk işçilerin medya içeriğinde yer almasına ilişkin özel bir içerim ve değiniye sahip olmadığı görülmüştür. İletişim bilimleri alanında konunun ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dergi Park veritabanında yapılan taramada ise *Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Haberlerde Suriyeli Çocuk İşçilerin İzini Sürmek* (Çobaner: 2016) başlıklı çalışmaya rastlanılmıştır. Bu nedenle çalışma, alanda önemli bir boşluk bulunduğu tespitinden hareket edecektir.

Kitle iletişimi, modern toplumlarda kamusal mesajların teknolojik ve kurumsal yapılar sayesinde, seri biçimde üretilip kitlesel biçimde tüketilmesi ve yayılımını mümkün kılmaktadır. Böylelikle medya politikaları, hem toplumsal ilişkilerin yapısını, hem de kurumsal örgütlenme ve denetim türlerini yansıtır (Gerbner, 2005: 93). Murdock ise medyayı, ekonomik ve siyasal alana dair anlam kategorilerini yaratan, bu anlam kategorilerini hem temsil eden hem de ekonomik ve siyasal alanın tartışılmasını sağlayan araç olarak konumlandırmıştır. Siyasal sistemin varlığını koruyabilmesi için medyaya ihtiyacı vardır. Bu sayede iktidar tabanının değişimi ya da genişlemesi sağlanmaktadır (Bektaş, 2000: 97). Erdoğan (2014: 203-226), medyanın tek başına politik ve toplumsal işlevinden söz edilemeyeceğini vurgular. Böylesi bir önkabülün, sistemin “ahlakçı maskeler” ardına sığınarak kendisini yeniden üretme olanağına kavuştuğunu belirtir. Radyonun, televizyonun, gazetenin suçlu ilan edilmesi, egemen ideolojinin ve sistemin devamlılığını sağlar. Aslolan medyanın da konumlandırıldığı egemenlik ilişkileridir.

Chomsky (2000: 54), geride bıraktığımız yüzyılın başlarındaki doğuşundan günümüze, bilinç endüstrisinin “kamu zihnini denetleme” görevini üstlendiğini belirtmektedir. Halkla ilişkiler endüstrisinin kurucusu kabul edilen isimlerden Edward Bernays’ın, “*kitlelerin düzenlenmiş alışkanlıklarının ve fikirlerinin bilinçli ve incelikli biçimde yönlendirilmesi demokratik toplumların önemli bir parçasıdır*”, “*bilinçli ve incelikli düşünen azınlıklar*

düzenli ve sistematik olarak propagandadan yararlanmalıdırlar”, “kamu zihnini denetleme iplerini ellerinde bulundurmak da onlara düşer” ifadeleri günümüzün “serbest rekabet” esasına dayalı toplumlarında geçerli işleyiş haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz “toplum serbest rekabetin liderler ve propaganda düzenlemesine onay vermiştir” (Chomsky, 2000: 63). Schiller de (2005), medyanın mevcut kapitalist düzene verdiği olmazsa olmaz desteğin ve pazar ekonomisinin değerlerinin bireye benimsetilmesi yolunda önemli işlevi olduğunu belirtmiştir. Medya yoluyla ideolojiler toplumsallaşırken, devlet ve şirketler de güç kazanmakta; nihai aşamada da medya, şirketlerin ve kapitalizmin koruyucusu haline gelmektedir (Fung: 2006).

Chomsky, “*Medya gerçekten 'toplumsal bir amaca' hizmet etmektedir; ancak bu, oldukça farklı bir amaçtır. (...) 'İnsanların zihinlerini, hükümetlerine' ve daha genel kapsamda toplumsal, ekonomik ve politik düzenin düzenlemelerine 'erdemli bir bağlılık gösterecek biçimde eğitmek’*” olduğunu belirterek, medyanın egemen sınıfın çıkarlarını gözettiğini ve bu çıkarların tehdidini koruyan “uyanık bekçiler” oluşturduğunu vurgulamaktadır (Chomsky, 2012: 22).

Çocuk ve Çocukluk

Çocuk ve çocukluk kavramları, tarih boyunca değişkenlik gösteren, dönemin ekonomik, siyasal, kültürel koşulları tarafından kavranışı ve tanımı değişen bir olgudur. Feodal dönemde çocuk, şeytanlık, günahkârlık, kötülük gibi olumsuzluklarla imgelirken, aydınlanma düşüncesinde ise saflık, doğallık vb. ile imgelmiştir (Bumin: 1983). Kapitalist toplum içinde çocuk masum, savunmasız, korunmaya muhtaç olarak görülmüştür (İnal: 2004). Neil Postman (akt. Alver: 2004), çocuğu ve çocukluğu teknik araçların belirleyiciliği içinde betimleyerek, matbaa ile "icat edilen çocukluğun", elektronik araçlarla "yok olduğu"nu belirtmektedir. Ne var ki Postman'ın teknik değişime hapsediği çocuk/çocukluk kavramı, sadece aracın gücü ve değişimiyle açıklanamaz. Matbaanın icadı tek başına belirleyici olmasa da, çocuk/çocukluğun aydınlanma düşüncesindeki izdüşümü ve modern dünyanın gövdesinin belirginleşmesi önemlidir. Kapitalistleşen toplum düzeni içinde, sanayi devriminin etki ve sonuçlarıyla birlikte çocuk yeni emek gücü haline gelmiştir. Küçük yaştaki çocuklar, başta fabrikalar olmak üzere çalıştırılmıştır. Emek gücünün nitelikli hale gelmesine duyulan ihtiyaç nedeniyle de çocukların okullulaştırılmaya başlandığı görülmüştür (İnal: 2004). Kapitalist toplumun istek, ihtiyaç ve hedefleri doğrultusunda inşa edilen çocuk/çocukluk algısının eğitim politikaları ve çalışma hayatını düzenleme pratikleri yoluyla devlet tarafından desteklendiği söylenebilir.

Çocuğun kim olduğunun ve haklarının tanımlanmasına ilişkin ilk kapsamlı uluslararası düzenleme 1920'de Cenevre'de ortaya çıkmıştır. *Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği* adıyla kurulan bir örgüt, çocukları yetişkinlerden farklı bireyler olarak kabul etmiş, çocuk hakları ve çocukların korunmasına dair çalışmalar yürütmüş, Çocuk Hakları Bildirgesi'ni hazırlamıştır. Bildirge, 26 Eylül 1924'te Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda kabul edilmiş, Birleşmiş Milletler'in kurulmasından sonra da 20 Kasım 1959'da BM Çocuk Hakları Bildirgesi olarak kabul edilmiştir. 18 yaşının altındaki bireylerin çocuk olarak tanımlanması bu bildirgenin 1. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddenin, normatif bir tanım olarak uluslararası nitelik kazandığı söylenebilir. 20 Kasım 1989'da ise Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, BM Genel Kurulu'nda oybirliği ile kabul edilerek, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiş, Türkiye ise 14 Eylül 1990 tarihinde sözleşmeyi imzalayarak 17 Ocak 1995'te yürürlüğe koymuştur (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: 24).

Çocuk İşçiler

Çocuğun/çocukluğun günümüzde ulaştığı kavramsal karşılık, yansımaları modern bir kavram olan çocuk işçi/çocuk işçiliğinde de bulabilmektedir. Kapitalizm öncesinde çocuk işçiliğinin var olmadığı ileri sürülmesi mümkün olmadığı kuşkusuzdur. Fabrikalar, atölyeler kurulmadan, büyük madenler işletilmeye başlamadan, mal ve hizmet üretimi bu denli çeşitlenmeden önce de çocuk işçilerden söz edebilmek mümkündür. Tarlalarda çalışan, hayvancılıkla uğraşan, zanaat, el üretimi vb. üretim alanlarında çalışan çocuklar tarih boyunca var olmuştur. Ancak çocuk işçiliğini modern bir kavram olarak kabul etmek, modern dönemlerin bir sınıfı olan "işçi" içinden çıkabilen bir alt kol olmasıyla ilintilidir. Çocuk işçinin emeğinin üretim süreci içindeki kullanımı, üretim süreci içindeki çalışma koşulları, üretim süreci sonundaki ürünü ve emeğiyle ilişkisi tarihin önceki evrelerinden oldukça farklılaşmaktadır. Öyle ki, sınai kapitalizminin erken evrelerinde çocuk emeği, ana üretici güçler arasında yer almıştır. Madenlerde, ağır sanayide, fabrikalarda çocukların çalıştırılması bir istisna değil yaygın bir uygulamadır. Yaygınlık, çocuk işçiliğinin olağanlaştırılmasıyla sonuçlanmaktadır. Sözelimi İngiltere'de çocuk işçiliğinin sınırlandırılması, çalışma koşulları ve sürelerinin düzenlenmesine dair tartışmalar yaşanmış, sermaye sınıfı buna güçlü ve yoğun şekilde itiraz etmiştir. Gece vardiyalarında çocukların çalıştırılmasının yasaklanması, başvurulmaması gereken bir durum olarak karşılanmıştır. Çocuk işçiliğinin değil tamamen yasaklanması sınırlandırılmasının bile kapasite kullanımlarında, üretim miktarında kar hadlerinde, enerji tüketiminde ve mal fiyatlarında artışa yol açacağı söylenerek güçlü bir şekilde karşı çıkmıştır (Marx: 2010, 256-258). Yukarıda verilen rakamlar göz önüne

alındığında, çocuk işçiliğinin kapitalizmin istenmeyen bir sonucu değil, zorunlu bir durumu olduğu anlaşılabilir .

Kimin çocuk olarak tanımlanacağı konusunda hukuksal ve kurumsal yönelimler bulunduğu gibi, kimin çocuk işçi olarak tanımlanması gerektiği konusunda da benzer durum söz konusudur. ILO, çocukların yaptıkları tüm işlerin çocuk işçiliği olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Okul saatleri dışında ve tatil zamanlarında cep harçlığı için çalışmak, aile işlerinde çalışmak vb. çocuk işçiliği olarak değerlendirilmemektedir. Aksine bunların çocuğun gelişiminde önem taşıdığı kabul edilmektedir. Ne var ki, bu tanımlamada da çocuğun çalışmasının sözü edilen sınırlar içinde kalıp kalmadığının belirlenmesinin güç olması gibi, çocuk işçiliğinin önünü açan bir yorum da yaratabilmektedir.

BM Çocuk Hakları Bildirgesi'nde de çocuğun hiçbir şekilde ticarete konu edilemeyeceği ve belli bir yaştan önce çalıştırılmayacağı öngörülmüştür. Çocuğun eğitime ve gelişimine engel oluşturabilecek işlerde çalışmaya zorlanmaması, böyle bir işte yer almasına izin verilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre ise, taraf devletler çocukların ekonomik sömürüye, her türlü tehlikeli işte ya da eğitime, bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki, toplumsal gelişimine zarar verebilecek işlerde çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul etmektedir. BM Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini “çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” olarak tanımlamıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: 29).

Türkiye'de çalışma yaşamını düzenleyen ve denetleyen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çocuk işçiliğini bir sorun olarak görmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini "sokakta çalışma", "küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma", "aile işleri dışında, ücret karşılığında gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma" olarak belirlemiştir.

Anayasa'nın 50. Maddesinde, "*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar*" (<https://www.tbmm.gov.tr>) ifadesi ile çocuk işçiliğine dair çerçeve çizilmiştir. İş Kanunu'nun 71. Maddesinde ise 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş, ilköğretim çağını tamamlamış çocukların "hafif işlerde" çalıştırılabileceği belirtilmiştir. 14 yaşını doldurmamış çocukların ise "sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde" yazılı sözleşme yaparak çalıştırılabileceği ifade edilmiştir

(<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>). Böylelikle kültür endüstrileri içindeki çocuk işçilerin varlığına yasal dayanak oluşturulmuştur. İlgili yasa maddesinde çizilen iş ve çalışma çerçevesinin, BM Çocuk Hakları Bildirgesi ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki tariflerle uyumlu olduğu görülmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çocuk işçiliğinin yaygın olduğu kimi durumların (50 kişiden daha işçi çalıştırılan tarım ve orman işletmeleri, ev hizmetleri, üç kişinin çalıştığı işyerleri) İş Kanunu açısından bir istisna oluşturduğunu, bu nedenle de denetime tabi tutulamadığını belirtmektedir. Bunun da çocuk işçiliğinin önlenmesinde bir eksik yarattığı kabul edilmektedir. Yasal eksiklik ve mevzuat eksikliklerinin de yanında, mevzuatın etkin uygulanamamasının da ciddi bir sorun olduğu belirtilmektedir (a.g.e., 16).

Türkiye'nin taraf olduğu BM bildirge ve sözleşmelerinin yanı sıra ILO'nun "*Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi İçin Uluslararası Programı*"nı 1992'de imzalaması, 2005 yılında oluşturduğu "*Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi*" soruna dair uluslararası ölçekteki düzenlemeler arasındadır. Sözü edilen bu programda, çocuk işçiliğinin 2005-2015 zaman dilimi içinde ortadan kaldırılması için "*yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin artırılması, toplumsal bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi*"nin amaçlandığı ifade edilmiştir (a.g.e. 29). Program daha sonra 2017-2023 tarihleri için benzer esas ve anlayış temelinde yenilenmiştir. Ancak programın isimlendirilmesinde açıkça ortaya konulduğu gibi çocuk işçiliği hemen çözüm bulunabilecek bir sorun değil "zamana bağlı" olarak önlenebilecek bir meseledir. Öte yandan, hedeflenen zaman diliminin (2005-2015) birkaç yıl ötesine geçilmiş olmasına rağmen çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmadığı açıktır.

Araştırmanın Yöntemi

Teun van Dijk (1994, 302) yazılı söylemin hesaplı biçimde oluşturabileceğini, planlanabileceğini bu nedenle denetlenebilir bir yapıda olduğunu belirtir. Van Dijk, bu rol nedeniyle iktidarın, haber medyasında var olarak, kendisini meşrulaştırmasının altını çizer. Tekdüze biçimdeki haber üretim şemasıyla, medya profesyonelleri egemen ideolojiyi yeniden üretmektedir. Medya şirketlerinin sahiplik yapısı "*en güçlü insanlar, gruplar ya da kurumlar hakkındaki öyküleri destekleyen toplumsal bilişler ve metin üretimiyle uyum içindedir*". Bu nedenle de "*kimi durumlarda muhalefet ve eleştiriye yer olduğu zamanlara bile esnek, ama başat bir uyuşmanın sınırları içinde kaldığını*" ileri sürebilmek mümkündür (a.g.e., 304).

Atabek'in belirttiği gibi (2007, 152) 1970'lerden itibaren yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmış bir yöntem olarak söylem analizi, iletişim çalışmaları içinde pozitivist

olmayan bir kavrayış sunabilmektedir. "Söylem çözümlemesinin eleştirel olması, araştırmacıyı ayrıca politik bir sorumluluğa da davet etmektedir" (Atabek: 2007, 154).

Söylem çözümlemesinin bir biçimi olarak eleştirel söylem çözümlemesi "a) bütüncüdür, tek tek olguları geniş sosyal bağlamlarında çözümler; b) statu-quo'yu sürdürmeye yürüyen ideolojilerin nasıl gizlendiğini açığa çıkarır; c) toplumun yalnızca nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiğini anlamamızı sağlar; d) dünyayı daha iyiye doğru değiştirebilmeyi sağlar ve e) bu değişim, baskıyı ortadan kaldırarak tüm insanların özgürleşmesini sağlar" (Hammersley: 1997: 238'den aktaran Atabek: 2007, 155).

"Söylem çözümlemesinin özelliklerinden biri de metin ve konuşmayı, söylemin çeşitli düzey ve boyutlarını açıklamak üzere geliştirilen kuramlar aracılığıyla tanımlamaktır" (van Dijk, 2007: 166). Söylem çözümlemesinin sadece 'metinsel' çözümlemeyle sınırlı kalmayacağına, metin ve konuşmanın yapıları arasındaki ilişkileri, bu yapıların algısal, sosyal, kültürel ve tarihsel 'bağlamlarını' hesaba kattığına dikkat edilmelidir (a.g.e.: 167). Van Dijk'a göre haberin çözümlenebilmesi makro (genel/küresel) ve mikro (yerel) yapı göz önüne alınarak yapılabilir.

Özer (2011: 85) van Dijk'in makro ve mikro yapı ayrımını, şu başlıklar altında detaylandırarak şematize etmektedir. Makro yapı, tematik yapı ve şematik yapıdan meydana gelmektedir. Tematik yapı, başlık, haber girişi (spot, spot olmadığına ilk cümle) ve fotoğraftan oluşmaktadır. Şematik yapı ise durum ve yorum genel ayrımına tabi tutulur. Durum, ana olayın aktarımı, sonuçlar, aralan bilgisi, bağlam bilgisinden oluşmaktadır. Yorum ise haber kaynakları ve olayın taraflarının yorumlarını içerir.

Mikro yapı ise sentaktik çözümleme, bölgesel (yerel) uyum, sözcük seçimleri ve haber retoriği bileşenlerinden oluşmaktadır. Sentatik çözümlemede cümle yapılarının aktif/pasif oluşu, cümle yapılarının basit/karmaşık oluşuna bakılır. Bölgesel (yerel) uyum nedensel-işlevsel/referansal ilişki düzeylerini inceler. Haber retoriği ise fotoğraflardan, inandırıcılığı olan bilgilerden ve görgü tanıklarının ifadelerinden örülmektedir (a.g.e.: 85).

Bu çalışmada Teun van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi, bu ilkeler ve kriterler çerçevesinde seçilen örnekleme uyarlanacaktır. Ana akım günlük ulusal gazetelerden oluşan araştırma evreninden, olasılıklı olmayan amaçsal örnekleme belirleme yöntemiyle örnekleme belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleme ulusal ölçekte yayımlanan, farklı sahiplik yapılarına ait, çok satan ana akım gazetelerden oluşturulmuştur. Bu kriterler çerçevesinde Hürriyet, Sabah ve Haber Türk gazeteleri seçilmiştir. Gazetelerin 2015, 2016 ve 2017 yıllarına ait 1-30 Haziran günleri arasındaki nüshaları incelenmiştir. Örnekleme belirlenirken

bu tarihlerin seçilmesinde iki gerekçe bulunmaktadır. İlk, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının haziran ayının ortalarında tatile girmesi nedeniyle pek çok çocuğun eğitimlerine son vermek zorunda kalacağı/bırakılacağı ya da yaz tatili boyunca çalışmak zorunda kalacağı/bırakılacağı, bu nedenle de çocuk işçilere ve çocuk işçiliğine dair içeriğe daha fazla yer verileceği düşünülmüştür. İkinci olarak ise, 12 Haziran gününün Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü olması nedeniyle konunun gazetelerde daha geniş yer tutabileceği varsayılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Tablo 1'de, incelenen gazetelerde yayımlanan çocuk işçilere/işçiliğine ilişkin haberler gösterilmektedir. Bu tablolandırmaya, çocuk işçiliğine özellikle vurgu yapmasa da haberin içinde çocuk işçiliğinin yer aldığı haberler de dahil edilmiştir. Buna göre Hürriyet gazetesinde toplam 5 haber, Sabah gazetesinde toplam 3 haber, HaberTürk gazetesinde ise toplam 2 haber yayımlanmıştır. Ancak çocuk işçiliği vurgusunun yapıldığı haberler değerlendirilecek olursa durum farklılaşmaktadır. Buna göre Hürriyet gazetesinde 1 haber, Sabah gazetesinde 3 haber yayımlanırken, HaberTürk gazetesinde ise çocuk işçiler/işçiliğine vurgu yapan hiçbir haber yayımlanmamıştır.

Gazete Adı/Yayımlanan Haber Sayısı	Yayın Tarihi	Başlık
Hürriyet / 5 Haber	09/06/17	Çocuk Minibüs Şoförü Dehşeti
	12/06/17	Sahte Aleyna Krizi
	15/06/17	Meslek Liseliler Tehlike Altında
	16/06/17	Öğrencinin Staj Parasını Vermeyen Okullara Ceza
	18/06/17	Hayalleri Sırtında
Sabah/ 3 Haber	05/06/17	Çocuk İşçiliğine Karşı 24 Bin Denetim Yapıldı

	14/06/15	Dünya Genelinde 168 Milyon Çocuk İşçi Çalışıyor
	28/06/15	Modern Dünyanın Çocukları
HaberTürk/2 Haber	10/06/17	Takdirli Aleyna
	11/06/16	Koyun Otlatırken Çalıştı, TEOG Birincisi Oldu

Tablo 1. Çocuk işçiler/işçiliği ile ilgili yayımlanan haberler

Hürriyet Gazetesi İncelemesi

I. Çocuk Minibüs Şoförü Dehşeti

Makro yapı

9 Haziran 2017 tarihli "Çocuk Minibüs Şoförü Dehşeti" başlıklı haber oldukça kısa biçimde bir trafik kazası haberi olarak verilmiştir. Spotu bulunmayan haber "*İstanbul Sancaktepe ilçesi Atatürk Mahallesi Filiz Sokak'ta dün akşam, 18 yaşından küçük R.A.'nın kullandığı bir minibüs kontrolden çıktı*" cümlesiyle başlamaktadır. Haberde fotoğraf kullanılmamıştır. Olay, sadece bir trafik kazası olarak aktarılmış, kaza sonucu ölenler olduğu belirtilmiştir. Olaya dair herhangi bir ardalın bilgisi sunulmamıştır. Tarafların yorumları bulunmamaktadır. Haberin kaynağı, gazetenin ait olduğu medya grubuna bağlı Doğan Haber Ajansı (DHA) muhabiri Ramazan Eğri olarak belirtilmiştir. Bir çocuğun neden minibüs şoförlüğü yaptığına dair haberde herhangi bir bilgi yer almamakta, çocukluk durumu habere konu olayda "dehşet" artırıcı bir öge olarak kullanılmıştır.

Mikro yapı

Haberin genelinde aktif cümle yapısı kullanılmıştır. "*Minibüs kontrolden çıktı*", "*hayatını kaybetti*", "*hastaneye kaldırıldı*", "*polis R.A. ile yanındaki arkadaşı S.A.'yı arıyor*" ifadeleri bunun göstergesidir. Görgü tanıklarının ifadesi haber içinde yer bulmamıştır. "Şoförlük" bir mesleki pratiktir. Haberin başlığında ve bütününde, bir çocuğun bu işi yapıyor olmasıyla ilgili herhangi bir bir bilgi ve sorgulama bulunmamaktadır. Nedensellik bağı kurulmayarak, çocuk işçiliğinin doğallaştırıldığı, çocuk işçinin eylemi sonucunda hayatını

kaybeden başka çocukların bulunmasının dramatik bir kurguyla felaket olarak yansıtıldığı söylenebilir.

II. Sahte Aleyna Krizi

Makro Yapı

12 Haziran 2017 tarihli “*Sahte Aleyna Krizi*” başlığı taşıyan haberin spotu bulunmamakta, haber “*Aleyna Tilki, YouTube’da sahte hesap kurbanı oldu*” cümlesiyle başlamaktadır. Ardaan bilgisi olarak Aleyna Tilki'nin adına hareket eden birisinin YouTube'daki bir video klibine yayın izni vermediğinden bahsedilmiştir. Haberin kaynağı belirtilmemiştir. Aleyna Tilki'nin yaşına dair bir değini bulunmamaktadır. Bu nedenle Aleyna Tilki'nin 18 yaşını doldurmamış bir çocuk olduğu açıklanmamış, çocuk olduğu gizli kalmıştır. Okuyucunun şarkıcının yaşına dair ardaan bilgisini, kendi dünya bilgisiyle tamamlaması gerekmiştir. Taraflardan sadece birinin görüşüne yer verilmiştir. Haberde Aleyna Tilki'nin fotoğrafı kullanılmıştır.

Mikro Yapı

Haberin genelinde etkin bir dil kullanılmıştır. “*Kurbanı oldu*”, “*klibini kapattı*”, “*isyan etti*”, “*başvuruda bulunuyoruz*” ifadeleri bunun örneğidir. Cümle yapıları genel olarak basittir. Haberdeki inandırıcı bilgi kaynağı olarak konumlandırılan ve aynı zamanda görgü tanığı olarak kabul edilebilecek kişi, Aleyna Tilki'nin bağlı olduğu yapımcı şirket DMC'nin Genel Müdürü Samsun Demir'dir. Haberde, bir çocuk ismiyle ve ismiyle nesneleştirilmiş, metalaştırılmıştır. Haberin bütününde, kültür endüstrisi içinde çocuk işçi olarak konumlandırılan Aleyna Tilki'nin bu konumuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Magazin haberi olarak yayımlanmış haberde çocuk işçiliğinin meşrulaştırıldığı söylenebilir.

III. Meslek Liseliler Tehlike Altında

Makro Yapı

15 Haziran 2017 tarihli, “*Meslek Liselerin Tehlike Altında*” başlığını taşıyan haberin spotu bulunmamaktadır. Haberin ilk cümlesi “*17 Temmuz 2017 tarihinden itibaren 10 ila 50 çalışanı olan, az tehlikeli sınıfta yer alan işleri ile kamu kurumlarında işgüvenliği uzmanı ve işyeri hekimi istihdam etme zorunluluğu başlayacaktı*” şeklindedir. Haberde fotoğraf kullanılmamıştır. Ana olay olarak Meclis'teki yasa tasarısında yapılan değişikliğe değinilmiş, bunun sonucu olarak da değişikliğin meslek liselerindeki çocukları da etkileyebileceğine yer verilmiştir. Olayın ardaan bilgisi net değildir. Yasa tasarısına yapılan bu ekleme ve öncesine dair geniş bilgi verilmemiştir. Olayın tarafları olarak Tüm İş Sağlığı ve Güvenliği Dernekleri

Federasyonu Başkanı Ceyhun Targın, Marmara İSG Platform Başkanı Cengiz İmeci, Ege İSG Platform Başkanı Mahmut Çamlı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Sağlık Komisyonu ve Sanayi Komisyonu Başkanı, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) yöneticileri olarak belirtilmiştir. Taraflar arasında görüşmeler yapıldığında söz edilse de görüşme içeriklerine yer verilmemiştir. Taraflardan sadece Marmara İSG Platform Başkanı Cengiz İmeci'nin yorumlarına yer verilmiştir. Yorumda meslek liselerinin "tehlikeli" işyeri sınıfında olduğu, bu nedenle işyeri güvenlik uzmanı çalıştırması gerektiğinden söz edilmiştir.

Mikro Yapı

Haberdeki cümle yapıları genel olarak aktiftir. Cümlelerin basit yapıda değil, daha çok karmaşık yapıda olduğu görülmüştür. Cümleler uzun tutulmuş, kanun metninden alıntılarla, teknik birtakım terim ve kavramlar sıklıkla kullanılmıştır. Haberde görgü tanığı ifadesi olarak başvuru kişi aynı zamanda taraflardan birisi olarak da konumlandırılmıştır.

Haberin retorik boyutu oldukça karmaşıktır. Haberin bütününden, meslek liselerini de içeren bir grup işyerinde işgüvenliği uzmanı ve işyeri hekimi çalıştırma zorunluluğunun, 2020'ye ertelendiğinden söz edilmektedir. Okuyucunun bu düzenlemenin ardalanı, anlamı ve sonuçlarına dair kolaylıkla çıkarım yapabilmesi mümkün değildir. Diğer taraftan "meslek liseleri" ifadesinin kullanılmasıyla çocuk işçiler ifadesi kullanılmamış, okuyucunun dünya bilgisiyle bu eşleştirmeyi yapması beklenmiştir. Çocuk işçiler/işçiliği haberde görünmez kılınmıştır.

IV. Öğrencinin Staj Parasını Vermeyen Okullara Ceza

Makro Yapı

16 Haziran 2017 tarihli haber Eğitim sayfasında yayımlanmıştır. Haberin spotu "*Öğrencinin hakkını yiyen okullara ceza yağdı. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), özel mesleki teknik Anadolu liselerinde uygulanan staj ücretini vermeyen ya da geç ödeyen okullara 8 bin 857 lira ceza verdi. Ücreti ikinci kez ödemeyen okula asgari ücretin 10 katı para ve kapatma cezası aynı anda uygulanacak*" şeklindedir. Kaynak Nuran Çakmacı olarak belirtilmiştir. Haberde, çalışma tezgahı başında, arkası dönük mavi iş önlüğüyle görüntülenmiş işçi fotoğrafı kullanılmıştır. Cepheden çekilmiş bir fotoğraf olmadığı için mavi önlüklü işçinin 18 yaşını doldurmamış olduğuna dair çıkarımda bulunulabilmektedir. Ardalan bilgisi olarak MEB ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı arasındaki protokol uyarınca teknik lise öğrencilerinin staj ücretinin bir kısmının işsizlik fonunda ödenmesi kararı alındığı

belirtilmektedir. Buna uymayan okullara uygulanacak cezai yaptırımlardan söz edilmiş, bu da arda lan bilgisi üzerine inşa edilmiştir. Olayın taraflarının yorumları haberde yer bulmamıştır.

Mikro Yapı

Haberde hem aktif hem pasif cümleler kullanılmıştır. "*Karar alındı*", "*teşvik edilmesi amaçlanıyordu*", "*harekete geçirdi*" gibi pasif cümle yapılarının yanında "*denetime alındı*", "*para cezası ve kapatma uygulanacak*" gibi aktif cümle yapıları haberde bir arada kullanılmıştır. Cümleler genel itibarıyla karmaşık değildir. Haber retoriği içinde inandırıcılığı artırmak için cezai yaptırım uygulanan bazı okulların isimleri verilmiştir. Görgü tanığı ifadesine başvurulmamıştır. Meslek liselerinde eğitim alan çocukların çalışıyor olması haberin girişinde "*istihdamda nitelikli eleman sorununu çözmek için*" şeklinde ifade edilmiştir. Haberde, çeşitli işyerlerinde, çeşitli şekillerde çalışan çocuklar bulunduğu bilgisine rağmen, haberin hiçbir kısmında çocuk işçi nitelemesi geçmemektedir. Bunun yerine "*stajyer*", "*öğrenci*", "*eleman*" sözcükleri çocuk işçi ifadesiyle ikame edilmiştir.

V. Hayalleri Sirtında

18 Haziran 2017 tarihli haber ilk sayfadan "*Hayalleri Sirtında*" başlığıyla verilmiştir. Başlığın altında gazetenin logosuyla içiçe kullanılmış "Ses ver!" ibaresi kullanılmıştır. Bu ibare, gazetenin özel önem atfettiği konulardaki haberlerde kullandığı bir etiketlemedir. Haberın spotu "*Dünyada 168 milyon, Türkiye'de de 2 milyon çocuk işçi var. Çalışan çocukların hikâyesini dinlemek için dolaştık*" şeklindedir. İlk sayfada geri dönüştürülebilir maddeleri toplayan çocuk atık işçisi fotoğrafı kullanılmıştır. Çocuk işçi cepheden görüntülenmiştir. Konuşma balonu şeklinde tasarlanmış olan "Ses ver!" ibaresi fotoğrafa bindirme şeklinde kullanılmıştır. Haber, "Gündem" disiplin başlığıyla 20. sayfada tam sayfa olarak devam etmiştir ve Cansu Şimşek tarafından yazılmıştır. 20. sayfanın köşesinde Editör unvanıyla Demet Bilge tarafından "*Gazeteci haksızlığa, ayrımcılığa uğrayanların, görmezden gelinenlerin, unutulmaların, 'öteki'nin, ağaçların, hayvanların, tarihin, kültürün, sanatın sesi olur (...)* Bu sayfa, baş döndürücü hızda gelişen gündem yüzünden ihmal edilen meselelerin sesi olmayı amaçlıyor. Ses verin ki sesiniz duyulsun..." ifadesine yer verilmiştir. Sayfa, çocuk işçiler/işçiliğine dair pek çok küçük haberin kolajından meydana gelmiştir. Bu nedenle bu sayfadaki haberlerin makro ve mikro yapılarının çözümlemesi ayrı ayrı maddelendirilerek değil, her bir haber için içiçe geçmiş şekilde yapılmıştır. Sayfanın en üstündeki haber "*168 milyon İkbal...*" başlığını taşımaktadır. 1995 yılında Pakistan'da öldürülen İkbal isimli çocuk işçiye ilişkin haberin ilk cümlesi "*Pakistan'ın yoksul köylerinden birinde doğmuştu İkbal Masih. Babası evi terk edince, 4 yaşındayken bir halı fabrikasında çalışmaya gönderildi*"

şeklindedir, spotu yoktur. Haberde İkbâl'in öyküsü dramatik bir yapı içinde verilmiştir. Haberde küçük bir çocuk fotoğrafı kullanılmış, Pakistan'daki yoksul ailelerin borçları karşılığında çocukların fabrikalarda çalıştırılması ve İkbâl'in ölümü anlatılmıştır. Haberde çoğunlukla pasif dil ve basit cümleler kullanılmıştır. Haberin retorikliği içinde çocuk işçi ifadesi kullanılmış, ancak konu duygusal boyutu abartılmış ifadelerle bireyselleştirilmiş bir çerçeve içinde sunulmuştur. “Oralarda çocukların kaderiydi bu”, “Bu yazgıya karşı geldi İkbâl”, “isyaniyla kurtuldu İkbâl, nefes alamadığı o köhne fabrikadan”, “hukuk okuyacak, çocuk hakları için çalışacaktı. Olmadı... 12 yaşında öldürüldü İkbâl” gibi ifadelerin bu durumun tipik göstergelerindendir.

Sayfanın ortasında “Hayali 1 Karton Fazlası” başlığını taşıyan haberin spotu “2 Haziran Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü’ydü. İnsanın boğazını düğümleyen tecrübelerini onların ağzından dinlemek için atölyeleri, oto tamircilerini, sokakları dolaştık. Nedenleri aynı: Geçim sıkıntısı, göç... Kimi okulu bırakmış, kimi gündüz okulda akşam mesaide. Gelecek için planını, hayalini sorduğumuz Hasan’ın sözleri özetliyor her şeyi: “Hayalim mi? Bir karton daha fazlası...” O kadar...” şeklindedir. Haberde, ilk sayfada kullanılan fotoğraf tekrar kullanılmıştır. Fotoğrafın üzerinde bindirme şeklinde “ALO 170 Çocuk İşçilerle İlgili İhbar Hattı” ibaresi yer almaktadır. Haber metni içinde 14 yaşında, Hasan adlı Afgan bir atık işçisi çocuktan söz edilmektedir. Yaşadığı yer, günlük kazancı, sosyal ilişkilerine değinilmektedir. Hasan'ın Afgan olmasının belirtilmesiyle imâ yoluyla, okuyucunun dünya bilgisine yaslanarak, savaştan kaçmış bir çocuk olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Hasan'ın bu işi yapmak zorunda olmasına dair detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Hayalinin bir karton daha fazla toplamak olduğunun ifade edilmesiyle dramatik dozu artırılmış bir öykülemeye başvurulmuştur.

Sayfa tasarımı nedeniyle gözün temas ettiği diğer haber “2018 Mücadele Yılı Olacak” başlığını taşımaktadır. İlk cümle “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 2017 - 2023’ü kapsayan Ulusal Programı’na göre 2018, ‘Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı’ ilan edilecek” şeklindedir. Devamında Bakanlık ve bağlı kurumlar tarafından resmi dille yazıldığı anlaşılan tedbirlerden, uygulanan cezalardan ve İş Kanunu'nun ilgili maddelerinden söz edilmiştir. Aktif bir dil kullanılmıştır. Haberde, kucağındaki meyve sepetini taşımakta zorlanan tarım işçisi çocuk fotoğrafına yer verilmiştir. Bu haberi takiben “İster İşçi De, İster Çırac” başlığıyla Abdulkadir adındaki oto tamir işçisi çocuğa ilişkin habere yer verilmiştir. Haber “Abdulkadir, 15 yaşında otomotivde çırac. 8. sınıfta okulu bırakalı 6 ay olmuş” cümlesiyle başlamaktadır. Haberde hem çocuk işçinin hem de çocuk işçiyi çalıştırmanın yorumlarına yer

verilmiştir. Haberde çocuk işçinin fotoğrafına yer verilmiştir. “Okuldan Sonra Mesai” başlıklı haber “Murat, 11 yaşında. Bu yıl yedinci sınıfa başlayacak. Tekstil sektöründe 4 yıldır çalışıyor” cümlesiyle başlamıştır. Murat adlı bir çocuk işçinin okul sonrasındaki saatlerde yaptığı işten, kendi ifadelerine başvurularak söz edilmiştir. Haberde, kumaş yığınlarını arasında çocuklar ve bu yığınlar arasından satın almak üzere kumaş seçtiği anlaşılan yetişkinlerin bulunduğu bir fotoğraf kullanılmıştır. “1 Yılda 56 Çocuk Öldü” başlığıyla verilen haberin ilk cümlesi “İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi sorumlusu İlge Erol, 12 Haziran’da yaptığı açıklamada şu çarpıcı bilgiyi kamuoyuyla paylaştı” şeklindedir. Bir uzman görüşüne dayanarak çalışırken ölen çocuklara dair rakamlara değinilmiştir. Bilginin kaynağı olan kişinin ifadeleriyle haber metni oluşturulduğu için oldukça kısa olan haber metninde “iş cinayeti” ifadesinin iki kez kullanıldığı görülmüştür. Bunu takiben sayfanın en sonunda “Sorun Yasa Değil Uygulama” başlığıyla uzman görüşüne oldukça kısa biçimde yer verilmiştir: “Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi Müdürü Pinar Uyan Semerci: Sorun yasaların varlığı değil, uygulamadaki denetim ayağı ve ailelerin neden çocuklarını çalıştırmaya ihtiyacını duydukları sorusuna cevap aramamız gereken sosyal ve ekonomik mesele”.

Sabah Gazetesi İncelemesi

I. Çocuk İşçiliğine Karşı 24 Bin Denetim Yapıldı

Makro Yapı

5 Haziran 2017 tarihinde yayımlanan haber “Çocuk İşçiliğine Karşı 24 Bin Denetim Yapıldı” başlığını taşımaktadır. Haberin spotu “2016’da çocuk işçiliğine karşı 24 bin denetim yapan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, denetimlere ek olarak eğitim ve sosyal koruma atağı da başlattı” şeklindedir. Haber, Evrim Güvendik tarafından yazılmıştır. Haberde, inşaatta çalıştığı anlaşılan bir çocuk işçinin fotoğrafı kullanılmıştır. Haberde arda alan bilgisi bulunmamaktadır. Tarafların yorumu olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Müezzinoğlu'nun, çalışırken hayatını kaybeden çocuk işçiye ilişkin soru önergesine verdiği cevaba yer verilmiştir.

Mikro Yapı

Haberde aktif dil kullanılmıştır. Cümle yapıları basittir. Bakanlığın “Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Ulusal Program” metni haberde özetlenmiştir. Bakanlık söylemi dışında bir söylem ve görüşe yer verilmemiştir. Arabaşlıklar olarak “Sıkı Denetim Başlatıldı” ve “95 İşyerine İdari Para Cezası Verildi” ifadeleri kullanılmıştır.

II. Dünya Geneline 168 Milyon Çocuk İşçi Çalışıyor

Makro Yapı

14 Haziran 2015 tarihli haber “Çocuk İşçiler İçin Yürüdüler” başlığına taşımaktadır. Haberin spotu “*Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 12 Haziran Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü'nde, dünya üzerinde hâlâ milyonlara çocuğun kötü koşullarda çalışmak zorunda olduğuna dikkat çekti*” cümlelerinden oluşmuştur. Haberde taş ocağı benzeri bir yerde çalışan Uzakdoğulu çok küçük yaştaki çocuk işçilerin fotoğrafı kullanılmıştır. Haberde imza bulunmamaktadır. Habere konu olan bilgi ve yorumların kaynağı olarak ILO yetkililerinin görüşleri kullanılmıştır. Çocuk işçiliğine dair ardalın bilgisi net değildir. Sadece ILO yetkililerinin verdiği rakamlarla yetinilmiştir. Türkiye'deki çocuk işçiliğine ilişkin bir aktarım söz konusu olmamıştır.

Mikro Yapı

Cümle yapısı çoğunlukla aktiftir. Cümleler basit yapıdadır. Çocuk işçi tanımı haber metni içinde sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak haber metni içinde nedensellik bağı güçlü değildir. Çocuk işçilerin neden çalışmak zorunda kaldıkları, çocuk işçileri kimlerin çalıştırdıkları haberde yer bulmamıştır.

III. Modern Dünyanın Çocukları

Makro Yapı

28 Haziran 2015 tarihli haber “*Yaşadıkları toplumlarda ya kutsal sayılıyorlar ya da uğursuz... Büyü için vücutları parçalanıyor. Zorla asker yapılıyorlar. Zenginlere satılıp tacize uğruyorlar. İşte dünyanın dört bir yanından çocuk "manzaraları"* spotuyla başlamaktadır. Selçuk Eren tarafından yazılan haberde “*500 Bini Zorla Silah Altında*” “*Büyü İçin Parçalanıyorlar*” “*Ebola Öksüzleri Satılıyor*”, “*5 Bin Çocuk İtalya'da Kayıp*”, “*Yardıma Karşılık Taciz*”, “*Aşırı İlgi de Zarar Veriyor*” arabaşlıkları bulunmaktadır. Haber, sadece çocuk işçilerle ilişkili olmayıp çocuk işçiliğine de değindiği için incelemeye alınmıştır. Haberde herhangi bir taraf ya da görgü tanığı bulunmamaktadır. Haberde bulaşıcı hastalığı bulunduğu düşünülen bir grup Afrikalı çocuğun yer aldığı bir fotoğrafa yer verilmiştir.

Mikro Yapı

Haberde çoğunlukla aktif dil kullanılmıştır. Haber içinde çeşitli yerlerde çocuk işçiliğine değinilmiş, ancak nedensellik bağı kurulmamıştır. “*Hindistanlı çocuk hakları savunucusu Kailash Satyarthi, dünyada yaklaşık 500 bin çocuğun militan gruplarca asker*

olarak kullanıldığını söyledi”, “Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre de 168 milyon çocuk işçi var”, “Street Child isimli kurumun raporuna göre anne babası ölen binlerce kız çocuğu seks kölesi olarak satıldı” gibi cümlecikler haber metni içinde dağınık biçimde adeta asılı durmakta, nedensellik bağı kurulmamaktadır.

HaberTürk Gazetesi İncelemesi

I. Takdirli Aleyna

10 Haziran 2017 günü yayımlanan haber “*Takdirli Aleyna*” başlığıyla gazetenin ilk sayfasında yer almış, çok kısa bir magazin haberidir. Bu nedenle, bu haber için de detaylı olarak makro ve mikro çözümleme kriterlerinin uygulanması mümkün olmamıştır. Haber “*Reşit olmadığı için kulüplerde sahneye çıkamayan 17 yaşındaki popçu Aleyna Tilki, kendini derslere verdi ve başardı*” cümlesiyle başlamaktadır. İlk cümle, haber metninin yarısını oluşturmaktadır. Haber, “*Özel lise 11. sınıfta okuyan Aleyna, takdirle geçti. En parlak dersi 89.38 puanla müzik. En düşük puanı ise 66.88’le felsefe*” şeklinde devam ederek sonlanmaktadır. Haberde imza bulunmamaktadır. Aleyna Tilki'nin şarkı söylerken çekilmiş fotoğrafı üzerine, “takdir belgesi” fotoğrafı bindirilmiştir. Kültür endüstrisi işçisi bir çocuğun, durumu haberde magazinelleştirilerek gizlenmiştir.

II. Koyun Otlatırken Çalıştı, TEOG Birincisi Oldu

Makro Yapı

11 Haziran 2016 tarihli “Koyun Otlatırken Çalıştı, TEOG Birincisi Oldu” başlıklı haber “*Tunceli, TEOG’da yine birinci çıkardı. Okuldan arta kalan zamanlarını çobanlık yaparak geçiren Mahir Gündoğdu, TEOG’da 120 sorunun tamamını doğru yaptı ve birinciler arasına girdi. Doktor olma isteyen Mahir’in hedefi, fen lisesinde okumak*” spotuyla başlamaktadır. Haber imzasızdır. Haberde çocuk çobanın kırılık alanda, arka planda koyunların görüldüğü bir fotoğrafı kullanılmıştır. Metin içinde “*Ailem Beni Hiç Ezmedi*” arabaşlığı bulunmaktadır. Haberde, çocuğun ifadelerinin büyük ölçüde aynen aktarılmıştır. Çocuk dışında taraf yorumu ve görgü tanığı ifadesi bulunmamaktadır. Sadece haberin son cümlesinde babasının “*Bütün imkansızlıklara rağmen emeğinin karşılığını aldığı için çok memnunum*” şeklindeki ifadesi yer bulmuştur.

Mikro Yapı

Haberde çoğunlukla aktif ve basit cümle yapısı kullanılmıştır. Haber retoriği içinde, çalışmak zorunda kalan bir çocuğun, okul ile işi bir arada götürmesinin zorunluluğuna

değ inilmiştir. “Okul sonralarında ailemin yanına giderek onlara yardımcı oluyorum”, “yaşam şartlarımız gerçekten zor” gibi ifadeler çocuğun çalışmasına sebep olan koşulların işaretini verse de haber metni içinde bunun tartışılmadığı ve genişletilmediği görülmüştür. Haberin hiçbir yerinde çocuk, işçi olarak tanımlanmamış, çoban olarak çalışma durumunu ortaya çıkartan koşullar sorgulanmamıştır. Çobanlık uğraşı, sınıfsallığın bir işaretleyicisi olarak kullanılmış, habere konu edilen bu konuyla örtüşmeyecek bir “mucizevi” sonuç yarattığı imâ edilmiştir.

RAMAZAN'DA DESTEĞİNİZİ ESİRGEMEYİN.
**AYŞE TARLAYA DEĞİL,
OKULA GİTSİN!**

Gelin, hep birlikte bir bayram daha çocuklarımızın geleceğini güzelleştirmek için adım atalım, onlara bir bayram hediyesi verelim.

400.000 çocuğumuz, tarım işçisi olarak çalışıyor. Eğitimden geri kalıyorlar, sağlık hizmeti alamıyorlar, arkadaşları gibi oyun oynayamıyorlar. **UNICEF Türkiye'nin "Tarımda Çocuk İşçiliği"** projesine vereceğiniz her destek, bu derin yarayı hep birlikte sarabilmemizi sağlayacak. Desteginize şimdiden teşekkür ederiz.

Bağışlarınız için banka hesap numaralarımız:

UNICEF TÜRKİYE MİLLİ KOMİTESİ
Yapı Kredi Bankası, Bilkent Şubesi Hesap No: 43909496
IBAN: TR42 0006 7010 0000 0043 909496

Türkiye İş Bankası, Çankaya Şubesi Hesap No: (TL) 1000003
IBAN: TR42 0506 4000 0014 2381 000003

Bağışlarımız vergi indirim kapsamındadır. UNICEF, Birleşmiş Milletler'den herhangi bir fon almamakta, tamamen gönüllü bağışlarla çalışmalarını sürdürmektedir.

unicef
Türkiye Millî Komitesi

(0212) 252 52 22 • (0312) 290 33 90 • www.unicefturk.org

Şekil 1. HaberTürk gazetesinde yayımlanan UNICEF ilanı.

Sonuç ve Değerlendirme

Ana akım gazetelerin çocuk işçileri/işçiliğini ele alma ve kamuya aktarma biçimine bakıldığında, eşitsizliğe dayalı sınıflı toplum yapısının içinden gelişen bir kavrayışla konuya yaklaştıkları görülmektedir. En iyimser tahminle yaklaşık 1 milyon çocuk işçinin bulunduğu bir ülkede, çok satan gazeteler konuyu belli bir sistematikte ele almamaktadır. Çocuk işçilerin/işçiliğin medyada neredeyse hiç görülmedikleri söylenebilir. Okulların tatile girdiği dönemde çocukların çalışmaya daha çok yönlendirileceği bir dönemin başlangıcı aşkar

olmasına rağmen, ana akım gazetelerde konu bu haliyle hiç ele alınmamıştır. Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü sadece Hürriyet ve Sabah gazetelerinin birer haberinde yer almıştır. HaberTürk gazetesi çocuk işçiliği vurgusuyla hiçbir haber yayımlamamıştır. Gazetenin sayfalarında Şekil 1'de gösterilen UNICEF Türkiye Milli Komitesi tarafından hazırlanan “*Ramazan'da Desteğinizi Esirgemeyin Ayşe Tarlaya Değil Okula Gitsin*” sloganıyla bir ilan kendisine yer bulmuştur. Gazetenin bu ilan karşılığında ilan yayım bedeli alıp alınmadığını bilmemekteyiz. Ancak ilana konu olan meselenin hiçbir şekilde haberleştirilmemesi dikkat çekicidir.

Dursun (2014: 148) haberlerin gerçekliğin hem ideolojik temsilinde hem de inşasında önemli işlev üstlendiğini belirtir. Buradan hareketle, çocuk işçilerin/işçiliğinin haberleştirilmesine dair içerik ve söylem, duygusal boyutu öne çıkartılmış, nedensellik bağı kurulmamış, çoğunlukla bireysel öyküleme düzeyine indirgenmiş bir çerçeve içinde üretilmiştir. Böylelikle sorunun da çözümünün de bireysel olduğu vurgulanırken, çocuk işçiliğinin geniş bir ekonomik, politik ve toplumsal ardalanı olduğu perdelenmiştir. Kamusal bilişin önemli biçimlendiricilerinden olan medya yer verdikleri, vermedikleri ve yer veriş şekliyle pek çok konu ve sorunda olduğu gibi çocuk işçiler/işçiliği konusunda da yönlendirici bir etkiye sahiptir.

Bu çalışma, literatürde nadiren ele alınan bir meseleyi incelemiştir. Çalışmanın veri setinin, örneklem çerçevesinde sınırlılığından söz edilebilir. Her ne kadar 3 yıla yayılan bir inceleme yapılmışsa da, sadece haziran ayıyla sınırlandırılmadan belirlenebilecek bir çözümleme birimiyle konunun detaylıca ele alınması mümkün olabilir. Bu konuda yapılacak diğer çalışmalarda örneklem kümesi genişletilerek, bu çalışmanın bulgularının sınanabilmesinin mümkün olabilecektir.

Literatürde boşluk bulunan önemli bir konu üzerine yeni çalışmalar ortaya konması düşünülebilir.

Kaynakça

- Alver, F. (2004). Neil Postman'ın Çocukluğun Yok Oluşu Sürecinde İletişim Teknolojisi Eleştirisinin Eleştirisi, *İletişim Araştırmaları Dergisi*: Ankara, no: 2(2). ss. 129-141.
- Atabek, Ü. (2007). “Söylem Çözümlemesi: Başlangıç Düzeyi İçin Öneriler”, *Medya Metinlerini Çözümlemek*, (der.Gülseren Şendur Atabek, Ümit Atabek). Ankara: Siyasal Kitapevi, ss. 151-163.
- Ardıç Çobaner, A . (2016). Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Haberlerde Suriyeli Çocuk İşçilerin İzini Sürmek. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 5 (9), 13-49.
- Bektaş, A. (2000). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bumin, K. (1983). Batıda Devlet ve Çocuk. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Chomsky, N. (2000). Halkın Sırtından Kazanç, (çev. Barış Zeren, Deniz Hakyemez), İstanbul: Om Yayınları.
- Chomsky, N. (2012). Medya Gerçeği, (çev. Abdullah Yılmaz. Osman Akınhay), İstanbul: Everest Yayınları.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2017). Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı, https://www.csgb.gov.tr/media/4755/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf, erişim 30.11.2017 14:00
- Dursun, Ç. (2014). Televizyon Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitapevi: Ankara.
- Erdoğan, İ. (2014). Medya Teori ve Araştırmaları, Erk Yayınları: Ankara.
- Fung, Anthony Y. H. (2006). “Medya Ekonomisinin Politikası ve Medya Politikasının Ekonomisi: Kısa Bir Bakış”, ss. 31-60, (der. Levent Yaylagül, *Kitle İletişiminin Ekonomi Politikası*), Dalbaz Yayınları.
- Hammersley, M. (1997). “On the Foundations of Critical Discourse Analysis”, *Language and Communication*, 17(3).
- İnal, K. (2004). Modernizmin Aile ve Çocuk Üzerinden Yolculuğu <http://www.bianet.org/biamag/cocuk/34900-modernizmin-aile-ve-cocuk-uzerinden-yolculugu>. erişim 12.12.2017 10:15
- Marx, K. (2014). Kapital-Ekonomi Politikin Eleştirisi, I. Cilt. (çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan), Yordam Kitap: İstanbul.
- Özer, Ö. (2011). Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Literatürk: Konya,
- Van Dijk, T. (2007). Medya İçerikleri: Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinlere Arası Çözümlemesi, *Medya Metinlerini Çözümlemek*, (der.Gülseren Şendur Atabek, Ümit Atabek). Ankara: Siyasal Kitapevi, ss. 164-181.
- Van Dijk, T. (1994). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, (der. Çev. Mehmet Küçük). Ankara: Ark Yayınevi, ss. 271-312.

Gazeteler:

- [HaberTürk Gazetesi. 1-30 Haziran 2015](#)
- [HaberTürk Gazetesi. 1-30 Haziran 2016](#)
- [HaberTürk Gazetesi. 1-30 Haziran 2017](#)
- [Hürriyet Gazetesi. 1-30 Haziran 2015](#)
- [Hürriyet Gazetesi. 1-30 Haziran 2016](#)
- [Hürriyet Gazetesi. 1-30 Haziran 2017](#)
- [Sabah Gazetesi. 1-30 Haziran 2015](#)
- [Sabah Gazetesi. 1-30 Haziran 2016](#)
- [Sabah Gazetesi. 1-30 Haziran 2017](#)

Internet

http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18923:5-yilda260-cocuk-calisirken-oldu&catid=153:cocuk-iscilik&Itemid=242 erişim 30.11.2017 16:00

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> erişim 5.1.2018 13:15

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> erişim 8.1.2018 12:30

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645> erişim 30.11.2017 16:40

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> erişim 30.11.2017 14:30